

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.082
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри кримінального права і процесу Національного університету «Львівська політехніка» Гуміна Олексія Михайловича на дисертацію Ковалик Юлії Михайлівни на тему: «Обмежувальні заходи в кримінальному праві України», представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ознайомлення з матеріалами дисертації Ковалик Юлії Михайлівни, а також з публікаціями здобувачки освітньо-наукового ступеня дає підстави стверджувати, що дисертанткою було проведено дослідження, яке є актуальним як в теоретичному, так і практичному плані, сформульовано відповідні висновки та пропозиції, що виносяться на захист. Дисертантка виконала роботу на належному науковому й методологічному рівні та досягла поставлених дослідницьких цілей. Цей відгук підтверджується основними критеріями, які покладаються в основу оцінювання рівня дисертаційного дослідження.

Актуальність теми дослідження.

Протидія домашньому насильству впродовж тривалого часу знаходиться у сфері інтересів багатьох суспільних наук. Водночас неможливо оминати і зацікавленість демократичної держави у запобіганні цьому негативному явищу, а тому це обумовлює відповідну реакцію держави в особі її уповноважених органів на вчинення домашнього насильства. Тож, регламентація нового різновиду заходів кримінально-правового характеру, обмежувальних заходів, стала не лише закономірним кроком для запобігання та протидії домашньому насильству, але й викликала необхідність дослідження цього феномену. Відтак, вибір тематики дисертаційного дослідження був науково обґрунтованим та далекоглядним.

Насамперед варто відмітити, що Україною вже ратифікована Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, саме цей міжнародний акт став першоосновою для впровадження у національне законодавство нових правових понять, серед яких і знайшли своє місце обмежувальні заходи, які передбачені у КК України. Тож, 11 січня 2019 року набули чинності положення про обмежувальні заходи у КК України. Так, у зв'язку з новизною цих положень і відповідно відсутністю комплексних досліджень на цю тему, проявляється ще один аргумент на користь потреби їх детального аналізу.

Актуальності дисертаційному дослідженню додає й той факт, що раніше у кримінально-правовій сфері не існувало аналога обмежувальним заходам, а відтак, це ставить як перед науковою спільнотою, так і практикуючими

юристами нове завдання щодо однакового розуміння та тлумачення поняття обмежувальних заходів. Очевидно, що розгляд обмежувальних заходів на рівні дослідження дисертаційного характеру лише сприятиме виконанню цього завдання. Тим паче, що здобувачка не обмежилась лише дослідженням існуючих аспектів обмежувальних заходів, а поглянула на це питання ширше, з погляду перспектив вдосконалення про такі.

Отже, вищенаведеними та багатьма іншими обставинами і зумовлена актуальність обраної теми дисертації, а проведене авторкою дослідження містить вагомні теоретичні та практичні результати.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні.

На підставі аналізу дисертації Ковалик Ю. М. можна дійти висновку про те, що наукове дослідження авторки є самостійним, оригінальним та цілісним. Це обумовлено насамперед тим, що завдання дослідження, методологія і методика роботи, її науковий інструментарій є обґрунтованими з точки зору існуючих вимог до наукового дослідження такого рівня. Визначені в роботі завдання відповідають загальній *меті* наукової праці, що полягає не лише у комплексному аналізі обмежувальних заходів як кримінально-правового явища, визначені поняття, які пов'язані з ними, а також і у розробці пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення положень чинного КК України про обмежувальні заходи.

Об'єкт та предмет дослідження визначені чітко та співвідносяться між собою як ціле й частина. Так, *об'єктом дослідження* авторка визначила суспільні відносини, які виникають у зв'язку із призначенням і застосуванням до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, обмежувальних заходів. *Предметом дослідження* є кримінально-правові обмежувальні заходи.

Мета дослідження, а також поставлені для її досягнення завдання обумовили структуру роботи, яка є логічною, лаконічною і такою, що охоплює найважливіші аспекти дослідження. Тож, праця складається з анотації українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та одного додатка. Загальний обсяг дисертації становить 246 сторінок, із них основний текст займає 200 сторінок, список використаних джерел (243 найменування) – 25 сторінок, додаток – 3 сторінки.

У роботі проведено комплексний аналіз обмежувальних заходів як кримінально-правового явища, які, з позиції авторки, ще не були цілком досліджені на теоретичному рівні. Так, зазначене підтверджується тим, що основною концепцією дисертаційної роботи є обґрунтування необхідності розширення сфери застосування обмежувальних заходів і щодо кримінальних правопорушень, які не пов'язані з домашнім насильством. Враховуючи те, що дисертантка поставила собі за мету здійснити повний аналіз обмежувальних заходів як правового явища та понять, які з ними пов'язані, очевидно, що

завдяки цьому і висвітлено новаторське бачення розвитку цього виду заходів кримінально-правового характеру.

Розділ 1 дисертації *«Загальнотеоретичні засади дослідження обмежувальних засобів в Україні»* складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Теоретичні та методологічні засади дослідження обмежувальних засобів» розглянуто методологічні аспекти обмежувальних заходів з боку загальнофілософських, історичних і соціальних передумов криміналізації діянь, що пов'язані з насильством у сім'ї, та встановленні за їх порушення відповідних кримінально-правових заходів. Також авторка розглянула методологічні засади кримінально-правових обмежувальних заходів крізь призму формально-логічних та термінологічних положень. Так, дисертантка є прибічником підходу до формулювання поняття обмежувальних заходів за допомогою їх істотних ознак (правової природи, мети тощо), адже виведення поняття лише за допомогою законодавчих приписів відображає здебільшого їх другорядні характеристики, хоча дослідження таких вважає також потрібним для повного розуміння правового явища. Водночас висвітлено термінологічний аспект обмежувальних заходів, адже Ковалик Ю. М. обґрунтовує необхідність заміни термінів з вживаних сьогодні «захід», «обмежувальні заходи» на «засіб», «обмежувальні засоби», опираючись на кілька аргументів, по-перше, існування інструментальної теорії права, по-друге, виявлення змісту цих термінів за допомогою лексикографії, по-третє, законодавчі приписи у інших нормативно-правових актах, наукові дослідження та офіційні джерела.

У підрозділі 1.2. «Стан дослідження обмежувальних засобів у науці кримінального права України» здійснено огляд сучасних наукових доробків із обраної проблематики. Виявлено, що у зв'язку з новизною положень про обмежувальні заходи такі викликали науковий інтерес багатьох дослідників. Проте, не заперечуючи здійснений вагомий вклад щодо розуміння цього правового явища, констатовано, що стан наукових досліджень кримінально-правових обмежувальних заходів перебуває на початковому етапі, характеризується фрагментарністю, а тому їх вивчення у роботі дисертаційного характеру є важливим етапом у розумінні та розвитку таких.

У підрозділі 1.3. «Історико-правовий аналіз обмежувальних засобів у кримінальному праві України» проведено детальний аналіз законодавства, яке поширювало свою дію на територію України, у різні історичні періоди. Так, дисертантці вдалось виявити, що раніше у кримінально-правовій сфері не існувало тотожних кримінально-правових заходів до обмежувальних заходів, передбачених у КК України. Все ж, з огляду на влучний підхід до здійснення такого аналізу, а саме через співставлення змістовних характеристик сучасних обмежувальних заходів з тогочасними різновидами заходів кримінально-правового характеру, Ковалик Ю. М. віднайшла схожі правові явища, які цілком могли би слугувати підтвердженням тому, що зародження

обмежувальних заходів відбулось значно раніше, за словами авторки, починаючи з радянського періоду.

У підрозділі 1.4. «Порівняльно-правовий аналіз обмежувальних засобів за Кримінальним кодексом України та законодавством зарубіжних держав» проаналізовано кримінальне законодавство держав, які відносяться до різних правових систем (романо-германський (континентальний) тип, англо-американський тип, релігійно-традиційний тип, змішаний тип (на прикладі скандинавського підтипу)), на предмет існування схожих заходів кримінально-правового характеру до обмежувальних заходів, передбачених КК України. Тож, серед обраних чотирьох типів правових систем, авторкою констатовано, що найбільш наближеними за структурою заходів кримінально-правового характеру є законодавство держав романо-германського типу та змішаного типу. Наголошено і на тому, що не варто заперечувати наявність певних особливостей, які стосуються кримінально-правових заходів у різних державах. Проте авторці вдалось простежити єдину мету заходів кримінально-правового характеру, які мають спільне, а то й ідентичне з вітчизняними обмежувальними заходами – убезпечення потерпілої особи. З огляду на проведений аналіз заходів кримінально-правового характеру в різних державах у дисертації виокремлено декілька тенденцій, які стосуються обмежувальних заходів, по-перше, такі заходи належать до заходів безпеки (наприклад, Республіка Польща та Федеративна Республіка Німеччина), по-друге, віднесення до таких нових різновидів (Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Республіка Польща, Швейцарська Конфедерація, Королівство Норвегія), по-третє, у жодній з аналізованих держав, де виявлено схожі кримінально-правові заходи до обмежувальних заходів, не обмежується підстава застосування таких окресленим колом кримінальних правопорушень, по-четверте, у державах трьох типів (Федеративна Республіка Німеччина, Французька Республіка, Республіка Польща, Швейцарська Конфедерація, Сполучене Королівство, Сполучені Штати Америки, Королівство Норвегія) на законодавчому рівні регламентовано здійснення електронного моніторингу за місцезнаходженням чи іншими показниками засудженого.

Розділ 2 *«Правова регламентація обмежувальних засобів у кримінальному праві України»* дисертації складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Правова природа обмежувальних засобів у кримінальному праві України» авторкою за допомогою дослідження існуючих концепцій до систематизації заходів кримінально-правового характеру загалом, виявлено приналежність обмежувальних заходів до заходів безпеки. Це твердження обґрунтовано наявністю двох конститутивних ознак, які притаманні обмежувальним заходам, а саме: їх метою – досягнення безпеки для конкретної потерпілої особи та запобігання вчиненню нових протиправних діянь щодо такої, яка охоплюється метою заходів безпеки як ширшого поняття; та наявністю у особи, яка вчинила злочин, пов'язаний з домашнім насильством «небезпечного стану», оскільки є об'єктивні підстави вважати, що особа, яка

вже вчинила злочин, що обмежений специфічною сферою (домашнє насильство), викликає ризик повторного вчинення кримінально-протиправних посягань. Також у дисертації вироблено розуміння співвідношення кримінально-правових обмежувальних заходів із заходами протидії та запобіганню домашньому насильству у інших нормативно-правових актах, йдеться про терміновий заборонний припис, обмежувальний припис, обмежувальні заходи у КПК України, направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі (проходження програми для кривдників). Оцінивши всі значимі характеристики кожного із зазначених правових заходів, авторка прийшла до визначення, що кримінально-правові обмежувальні заходи сьогодні носять міжгалузевий характер.

У підрозділі 2.2. «Співвідношення обмежувальних засобів та кримінально-правових засобів кримінальної відповідальності» за допомогою аналізу поняття кримінальної відповідальності та існуючих форм кримінальної відповідальності дисертантка встановила, що обмежувальні заходи є специфічним додатком до останньої, а також і те, що кримінально-правові обмежувальні заходи можуть застосовуватись і поза межами кримінальної відповідальності, а саме одночасно зі звільненням особи від кримінальної відповідальності. При цьому наголошено, що призначення особі одного чи декількох обмежувальних заходів є правом, а не обов'язком суду.

У підрозділі 2.3. «Кримінально-правова характеристика обмежувальних засобів: зміст і види» авторка дослідила всі існуючі характеристики обмежувальних заходів, передбачених статтею 91-1 КК України, а також за допомогою такого виявила певні суперечності між положеннями КК України, труднощі у правозастосуванні, потребу змін та доповнень. Цей підрозділ дисертаційного дослідження є одним із центральних у роботі, адже саме тут дається авторське визнання підстави застосування обмежувальних заходів: «злочин, пов'язаний з домашнім насильством – це суспільно небезпечне діяння, яке передбачене в Особливій частині КК України як злочин, та вчиняється хоча б в одній із форм, яка притаманна для домашнього насильства (фізична, сексуальна, психологічна або економічна), щодо визначеного кола осіб». Також авторка проаналізувала три умови застосування обмежувальних заходів та виявила певні проблеми під час їх реалізації. Щодо першої умови призначення обмежувальних заходів одночасно з покаранням, яке не пов'язане з позбавленням волі, дисертантка констатує, що у різних нормативно-правових актах застосовується неоднакове тлумачення поняття покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, та вказує, що зміст такого варто би було пов'язувати зі станом ізоляції особи від суспільства. Щодо другої умови, звільнення від кримінальної відповідальності з одночасним призначенням особі одного чи декількох обмежувальних заходів, виявлено суперечність термінології, яку законодавець використовує у положеннях частини першої статті 91-1 КК України, оскільки під час звільнення від кримінальної

відповідальності особа не набуває статусу «засуджений». Третя умова, яка полягає у звільненні особи від покарання та одночасному призначенні одного чи декількох обмежувальних засобів, також містить суттєві неузгодженості, зважаючи на різновиди звільнення особи від покарання, наприклад, частина 2 статті 74 КК України, частина 4 статті 74 КК України, стаття 84 КК України та інші. Також авторка підняла питання про відсутність точної вказівки про який із видів звільнення від покарання йдеться, звільнення від відбування покарання чи звільнення від призначення покарання, адже цей момент має важливе значення під час правозастосування. Про це доведено, що у зміст цієї умови потрібно вкладати обидва різновиди. У дисертаційному дослідженні здійснено детальний кримінально-правовий огляд різновидів обмежувальних заходів, опрацьовано судову практику та спеціальне законодавство, що, без сумніву, є цінним для розуміння кожного з них. Водночас варто підтримати і висловлене занепокоєння дисертантки щодо особливостей суб'єкта, якому можуть бути призначені обмежувальні заходи, адже вимога щодо досягнення повноліття такою особою значно звужує сферу їх застосування. Також проаналізовано положення щодо строків застосування кримінально-правових обмежувальних заходів у порівнянні з правовими заходами, які можуть бути застосовані до особи за вчинення домашнього насильства у інших галузях права, та виявлено, що кримінально-правова сфера обумовлює потребу застосувати один чи декілька обмежувальних заходів у найдовші строки і це підтверджується положеннями частини 3 статті 91-1 КК України (ці заходи можуть застосовуватись від одного до п'ятнадцяти місяців з урахуванням продовженого строку). Останній, але не менш важливий аспект, якому приділено увагу в роботі, є питання контролю за виконанням обмежувальних заходів. Результат проведеного дослідження в цьому плані є дещо шокуючим, адже дисертанткою констатовано, що у спеціальному законодавстві не міститься жодного положення, яке би уповноважувало органи контролю, передбачені частиною 4 статті 91-1 КК України, здійснювати такий.

Розділ 3 *«Перспективи підвищення ефективності застосування кримінально-правових обмежувальних засобів»* складається із двох підрозділів.

Підрозділ 3.1. *«Проблеми та шляхи вдосконалення положень про обмежувальні засоби в Кримінальному кодексі України»* гармонійно доповнює проведений аналіз у підрозділі 2.3., адже саме тут авторка зосереджується на вирішенні виявлених проблем та суперечностей у чинних положеннях про обмежувальні заходи. Так, насамперед аргументовано підводиться підсумок, що необхідно розширити сферу застосування обмежувальних заходів і на кримінальні правопорушення, які не пов'язані з домашнім насильством. За допомогою аналізу конститутивних ознак обмежувальних заходів дається їх авторське визначення: «обмежувальні засоби – це примусові засоби кримінально-правового характеру, які полягають у обмеженні реалізації певних прав і свобод особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, з метою забезпечення потерпілої особи та запобігання вчиненню щодо неї протиправних

діянь у майбутньому». Розглядаються проблемні моменти щодо підстави та умов призначення обмежувальних заходів, тож авторка дійшла висновку про необхідність розширити підставу застосування обмежувальних заходів і визначити таку як кримінальне правопорушення, з єдиним уточненням, що це є вчинене особою кримінальне правопорушення, в якому є особа, яка визнана потерпілим; що ж стосується умов, одночасно з якими можуть бути призначені один чи декілька обмежувальних заходів, то рекомендується для уникнення проблем під час правотлумачення та правозастосування відмовитися від зазначення таких у нормі про обмежувальні заходи, а при кожній необхідності суд повинен вирішити чи узгоджується таке призначення з іншими інститутами Загальної частини КК України. Як наслідок пропозиції щодо розширення сфери застосування обмежувальних заходів, авторка пропонує модернізувати їх різновиди у такий вигляд: «1) заборона перебувати у визначеному місці; 2) заборона наближатися на визначену відстань до зазначених у рішенні суду місць; 3) заборона переслідувати потерпілу особу, її близьких родичів чи членів сім'ї; 4) заборона особисто або через третіх осіб чи визначені засоби зв'язку спілкуватись з потерпілою особою, її близькими родичами чи членами сім'ї; 5) заборона відвідувати визначені у рішенні суду заходи з покладенням обов'язку перебувати під час їх проведення у певному місці або без такого». Логічно продовжує попередні висновки у дисертації пропозиція відмовитись від зазначення мінімального віку, з якого до особи можуть бути застосовані обмежувальні заходи, та дотримуватись загальних правил щодо співвідношення віку особи і застосування до такої відповідних кримінально-правових заходів. Пропозиції щодо вдосконалення положень про обмежувальні заходи торкнулись і строків застосування таких, адже дисертантка наголошує, що у зв'язку з зміною підстави застосування обмежувальних заходів, необхідно врахувати різновиди кримінального правопорушення (злочин та кримінальний проступок) та диференціювати строки застосування обмежувальних заходів відповідно до них. Також у роботі доречно підмічено, що у разі застосування до особи покарання, яке пов'язано з ізоляцією, та одночасно обмежувальних заходів, КК України повинен містити вказівку на механізм реалізації останніх, відтак, у цьому разі запропоновано строк обчислення обмежувальних заходів починати з моменту відбуття покарання, яке пов'язано з ізоляцією. Послідовною та очевидною стала рекомендація авторки внести зміни у спеціальне законодавство та передбачити у органів контролю повноваження здійснювати такий. Водночас для дієвості та ефективності контролю за виконанням цих заходів запропоновано передбачити електронний контроль (електронний моніторинг) за місцезнаходженням особи, до якої застосовані обмежувальні заходи.

У підрозділі 3.2. «Проблеми встановлення кримінальної відповідальності за умисне невиконання обмежувальних засобів» авторка зосереджує увагу на особливостях встановлення кримінальної відповідальності за вчинення особою суспільно небезпечного діяння у формі умисного

невиконання обмежувальних заходів, передбачених КК України (стаття 390-1 КК України). А відтак, обґрунтовує, що альтернативні діяння, які передбачені у статті 390-1 КК України, за умови правильного тлумачення не мають суперечностей між собою, а навпаки, слугують ще однією гарантією для потерпілої особи, йдеться про умисне невиконання обмежувальних заходів, передбачених статтею 91-1 КК України, або умисне невиконання обмежувальних приписів, або умисне ухилення від проходження програми для кривдників особою, щодо якої такі заходи застосовані судом. Водночас пропонує виділити діяння у формі умисного невиконання кримінально-правових обмежувальних заходів як окремий склад злочину, в окрему частину цієї ж статті, за вчинення яких особа повинна зазнати тяжчих кримінально-правових наслідків.

Викладені у вступі та трьох розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, а також окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Про обґрунтованість отриманих даних і сформульованих висновків свідчить аналіз теоретичної основи дисертації, її інформаційного та емпіричного підґрунтя. Так, варто підмітити, що авторкою дисертації проаналізовано значний обсяг наукових джерел, які безпосередньо стосуються проблематики наукового дослідження, зокрема, фундаментальні праці вітчизняних та зарубіжних учених з кримінального права, кримінального процесуального права, кримінології, теорії права та інших галузей суспільних наук.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали судової практики (проаналізовано 97 судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень) та практики Європейського суду з прав людини, які пов'язані з темою дослідження, а також практика органу пробації.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Сімейного кодексу України, Кримінально-виконавчого кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», наказів, відомчих нормативних актів та інших нормативно-правових актів України.

Задля досягнення окресленої мети дисертаційного дослідження, виконання зумовлених нею теоретико-прикладних завдань, забезпечення наукового обґрунтування результатів дисертації, зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується авторкою з використанням філософських, загальнонаукових та спеціальних методів пізнання правових явищ, що забезпечили достовірність та обґрунтованість. Так, весь процес дисертаційного дослідження обумовлений застосуванням діалектичного підходу, який

дозволив виявити теоретичні та прикладні проблеми обмежувальних заходів. Цей метод наукового пізнання дав можливість оцінити історичний розвиток розуміння обмежувальних заходів, розкрити взаємозв'язок правових явищ у об'єктивній дійсності. Герменевтичний метод використаний під час конструювання нових правових норм, формулювання термінів і понять, що повинні використовуватись у статтях КК України про обмежувальні заходи (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2); за допомогою системного методу, розкрито структуру заходів кримінально-правового характеру і встановлено місце кримінально-правових обмежувальних заходів серед них (підрозділ 2.1); формально-логічний (догматичний) метод уможливив визначення певних правових понять, підстав, мети, класифікації, а також вироблення пропозицій з удосконалення положень про обмежувальні заходи у КК України (підрозділи 2.1–2.3, 3.1, 3.2); історико-правовий метод дав змогу відслідкувати генезис феномену обмежувальних заходів у кримінальному праві України (підрозділ 1.3); порівняльно-правовий метод використано під час дослідження змісту положень законодавства зарубіжних держав, які стосуються обмежувальних заходів (підрозділи 1.4, 2.3).

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Так, дисертація Ковалик Ю. М. є першим комплексним і системним науковим дослідженням обмежувальних заходів у кримінальному праві України. Розглядувані питання у сукупності дають відповідь на розуміння правової природи, поняття, ознак, видів, особливостей застосування та шляхів вдосконалення кримінально-правових обмежувальних заходів.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення положень про обмежувальні заходи у кримінальному праві України. Так, заслуговують на підтримку й визнання наступні елементи наукової новизни дослідження, які вперше обґрунтовані в рецензованій праці, зокрема:

1. Концептуально обґрунтовано необхідність розширення сфери застосування обмежувальних заходів, які передбачені у КК України, і щодо кримінальних правопорушень, не пов'язаних з домашнім насильством.

2. Проведено комплексне дослідження видів кримінально-правових обмежувальних заходів, які регламентовані у КК України, та запропоновано удосконалення їх змісту, запровадження нових різновидів. Водночас обґрунтовано необхідність переміщення деяких із видів до інших кримінально-правових інститутів.

3. Доведено необхідність формалізації у КК України положень про поняття обмежувальних заходів та мету їх застосування. Таким чином пропонується визначати обмежувальні заходи як примусові засоби кримінально-правового характеру, які полягають у обмеженні реалізації певних прав і свобод особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, з метою

убезпечення потерпілої особи та запобігання вчиненню щодо неї протиправних діянь у майбутньому.

4. Розроблено правила продовження застосування до особи одного чи декількох кримінально-правових обмежувальних заходів у разі їх умисного невиконання та виявлено необхідність виділення суспільно небезпечного діяння у формі умисного невиконання обмежувальних заходів, які передбачені у КК України, як самостійного складу злочину.

На особливу увагу заслуговують й ті положення дисертації, які, будучи відомими в науці кримінального права, в рецензованій роботі були удосконалені, й ті, які одержали в роботі подальший розвиток. В цілому презентовані авторкою елементи наукової новизни є достатніми для дисертаційного дослідження такого рівня.

Практичне значення рецензованого дисертаційного дослідження не викликає ніяких сумнівів, адже його результати мають в подальшому перспективу використання у: - науково-дослідній сфері та навчальному процесі – як підґрунтя для наступних наукових досліджень питань, які пов'язані з кримінально-правовими обмежувальними заходами; під час викладання кримінального права України та інших навчальних дисциплін; підготовки підручників, навчальних посібників, науково-практичних коментарів до КК України; - правотворчості – для удосконалення положень кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого та іншого законодавства України; - правозастосовної діяльності – для вдосконалення практики застосування до особи обмежувальних заходів, передбачених КК України.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, викладено у тринадцяти наукових працях, серед них: сім наукових статей (шість у фахових виданнях категорії «Б» та одна у періодичному виданні іншої держави) та шість тез доповідей на наукових, науково-практичних конференціях, які констатують апробацію результатів роботи. Наукові публікації авторки дисертації свідчать про її послідовну роботу над розв'язанням поставленого наукового завдання. У публікаціях достатньо відображені практично всі розділи дисертаційної роботи.

Вважаю за необхідне зазначити, що результати дисертаційного дослідження достатньо апробовані. Основні положення та результати дисертаційної роботи, а також рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного законодавства неодноразово обговорено на засіданнях кафедри кримінального права і кримінології, на науковому семінарі зі спеціальності 081 «Право» юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, а також оприлюднено на науково-практичних заходах, зокрема: «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (Львів, 6–7 лютого 2020 року), «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової

системи» (Львів, 24 квітня 2020 року), «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (Львів, 5–6 лютого 2021 року), «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (Львів, 22–23 квітня 2021 року), «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (Львів, 3–4 лютого 2022 року), «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (Львів, 22–23 квітня 2022 року).

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження містить посилання на згадані авторкою у тексті джерела інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, дотримано положення законодавства про авторські права, надано повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методи дослідження. Вказане дозволяє зробити висновок про дотримання дисертанткою вимог академічної доброчесності.

Оцінка оформлення дисертації.

Дисертація Ковалик Ю. М. оформлена відповідно до нормативних вимог і стандартів, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, який оптимально поєднує складові представленого дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Ковалик Ю. М., водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту, зокрема:

1. Видається, що авторка занадто захопилася соціальними аспектами встановлення кримінальної відповідальності за злочини, що пов'язані з домашнім насильством, що вплинуло на її визначення поняття обмежувальних заходів. На мій погляд, при визначенні поняття обмежувальних заходів потрібно було брати до уваги передусім формально-логічний (догматичний) метод, за допомогою якого і здійснюється визначення юридичних понять, а також тлумачення їхнього змісту та обсягу. Крім цього, враховуючи, що авторка у цьому підрозділі доходить до висновку про те, що визначення, які даються в науці кримінального права, відображають лише формальні (передбачені кримінальним законом) ознаки обмежувальних заходів, а повинні відображати сутнісні, істотні ознаки відповідного явища, то тут варто сказати про використання у проведенні наукового дослідження як основного – діалектичного методу (чи підходу), який якраз дає змогу виявити сутність явища.

2. Авторка пропонує вдосконалення законодавчого положення, яке стосується обмежувального заходу у вигляді заборони перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства, водночас недостатньо уваги приділила ефективності застосування цього заходу як його визначено в чинній редакції КК України. Йдеться про випадки, коли

право власності належить суб'єкту кримінального правопорушення і суд застосовує до нього цей різновид обмежувальних заходів. Чи не порушується в цьому разі принцип гендерної рівності, оскільки для потерпілої особи існують відповідні місця, де вона може перебувати (притулки)?

3. Спірною є позиція авторки про те, що обмежувальні заходи не містять карального елемента. На мій погляд, застосування обмежувальних заходів в більшості випадків істотно обмежує права і свободи винного, що іманентно спричиняє йому страждання, які можуть і повинні розглядатися як елемент карального впливу на нього.

4. Недостатньо є аргументованим висновок про те, що обмежувальні заходи мають міжгалузевий характер. Як видається, обмежувальні заходи, передбачені у КК України носять лише кримінально-правовий характер, а що ж стосується правових заходів протидії та запобіганню домашньому насильству, передбачених у інших нормативно-правових актах, то це інші за правовою природою заходи, на що наголошує і сама авторка.

5. Так, авторка зазначає: «доведено, що альтернативні діяння, які передбачені у статті 390-1 КК України, за умови правильного тлумачення не мають суперечностей між собою, а навпаки, слугують ще однією гарантією для потерпілої особи. Тож, запропоновано за умисне невиконання особою призначених їй обмежувального припису, невиконання програми для кривдників залишити кримінальну відповідальність, а також встановити кримінальну відповідальність за умисне невиконання термінового заборонного припису. Однак виділити діяння у формі умисного невиконання кримінально-правових обмежувальних засобів як окремий склад злочину, в окрему частину цієї ж статті, за вчинення яких особа повинна зазнати тяжких кримінально-правових наслідків. Хоча б на підставі того, що обмежувальні засоби призначаються особі за вчинене суспільно небезпечне діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, що істотно відрізняє їх від суміжних понять у інших галузях права, а тому потребують більш суворої реакції держави до правопорушника, який їх умисно не виконує» (с. 204-205). Проте формулювання такого висновку викликає потребу у конкретних рекомендаціях щодо вдосконалення цієї норми, а саме варто би було сформулювати статтю у КК України, яку авторка пропонує.

Водночас висловлені зауваження і побажання загалом стосуються, насамперед, дискусійних аспектів аналізованих проблем, не знижують безумовно належний науково-теоретичний рівень проведеного дослідження та ні в якому разі не піддають сумніву основні наукові результати, отримані авторкою. Дисертація є самостійною, завершеною науковою роботою. Дослідження містить нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачкою досліджень, що мають істотне значення для вітчизняної доктрини кримінального права, що, в свою чергу, свідчить про особистий внесок дисертантки у науку кримінального права.

Актуальність теми дисертації, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу як у дисертації, так і наданих для ознайомлення опублікованих праць, повністю відповідають вимогам до дисертацій доктора філософії. Зміст дисертації відповідає заявленій авторкою науковій спеціальності 081 «Право».

Відтак, вказане дає підстави сформулювати кінцевий **загальний висновок**: дисертація на тему «Обмежувальні заходи в кримінальному праві України», представлена на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам до оформлення дисертації, закріпленим у «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 р. № 283), Наказі МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України від 31 травня 2019 р. № 759) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка – Ковалик Юлія Михайлівна заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права і
процесу Національного університету
«Львівська політехніка»

О. Гумін